

NAUKI HUMANISTYCZNE

Marek BODZIANY*

ARMIA A NOWA JAKOŚĆ ŁADU SPOŁECZNEGO

Głównym celem niniejszego artykułu jest przedstawienie roli armii w kreowaniu ładu społecznego na świecie. Mając na uwadze fundamentalne zadania armii funkcjonującej w ramach struktur państwowych, autor zwrócił uwagę na jej trzy aspekty, czyli społeczny, organizacyjny i instytucjonalny. Pierwszy z nich opisuje armię, jako grupę społeczną połączoną interakcjami makrosocjalnymi z innymi grupami społecznymi. Drugi dotyczy armii jako organizacji, która posiada specyficzną kulturę organizacyjną opisywaną przez system symboli, bohaterów i tradycje, specyficzny język oraz wiele innych elementów charakterystycznych dla armii. Trzeci określa armię jako instytucję wypełniającą zadania na rzecz państwa.

Słowa kluczowe: wojsko, ład społeczny, grupa społeczna, grupa dyspozycyjna, organizacja, kultura organizacyjna, socjologia

WSTĘP

Zasadność podejmowania zagadnień dotyczących roli armii w kreowaniu ładu społecznego, znajduje odzwierciedlenie w faktie, iż od wieków stanowiła ona narzędzie prowadzenia wojen o różnym charakterze i jednocześnie gwarancję bezpieczeństwa narodowego. Sens istnienia armii potwierdzają fakty historyczne, z których wynika, że w ciągu około 5600 lat istnienia ludzkości doszło do 15 tysięcy wojen, co wskazuje, że średnio, co roku wybuchały trzy wojny o różnym zasięgu i charakterze¹. Powyższe dane potwierdzają powtarzalność konfliktów zbrojnych w czasie oraz wskazują na zdolność do zmian ich charakteru i zasięgu z lokalnego w regionalny, a czasami nawet i w globalny. Ewolucyjny charakter konfliktów uzasadnia, więc sens istnienia armii, jako narzędzia utrzymania ładu społecznego i pokoju, szczególnie w odniesieniu do zmiany

* mjr mgr inż. Marek BODZIANY – Instytut Dowodzenia Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Łądowych

¹ Z. Jagiełło, *Dylematy pokojowego rozwiązywania sporów międzynarodowych w pierwszej połowie XX wieku*, [w:] *Udział jednostek wojska polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1975 – 2003. Wybrane problemy*, pod red. D. S. Kozerański, Warszawa 2004, s. 21.

społecznej, która od wieków przebiegała równolegle z rozwojem cywilizacji. Potwierdzeniem niniejszej myśli jest podejście D. Niedźwiedzkiego, który zawarł następującą tezę: (...) *zmiana społeczna oznacza przejście do nowego porządku społecznego, w zależności od jej głębokości i zakresu mniej lub bardziej odmiennego od stanu wyjścia*². Przejawia się również w zmianie filozofii podejścia do prowadzenia konfliktów zbrojnych, wynikającej z nowego układu sił w post-zimnowojennym świecie oraz w odmiennym niż dotychczasowe, postrzeganiu wartości życia, a także powszechnie głoszonych ideach globalnego pokoju i równości pomiędzy narodami. Cechą charakterystyczną armii jest również zdolność do ewolucyjnego i elastycznego dostosowania się do wymagań współczesnych zagrożeń, stając się jednocześnie jednym z ważniejszych filarów funkcjonowania państw zarówno w obszarze bezpieczeństwa narodowego, jak i kreowania polityki zagranicznej, wzbudzania szacunku i poważania ze strony innych państw.

1. ARMIA A WYZWANIA WSPÓŁCZESNOŚCI

We współczesnej literaturze odnajdujemy – choć dość lapidarne, ale jakże trafne – stwierdzenie, że armia służy do utrzymania ładu społecznego. Pojęcie to – mimo iż powszechnie rozumiane – wymaga jednak precyzyjnego zdefiniowania. W związku z tym zasadne jest przywołanie kilku z klasycznych podejść do omawianego zagadnienia. Na uwagę zasługuje stwierdzenie Z. Zagórskiego, który wskazuje, że ład społeczny: (...) *nie może być rozpatrywany jako skończony układ systemów i grup gwarantujących zawsze takie samo bezpieczeństwo, a tym samym takie samo subiektywne jego poczucie u poszczególnych aktorów życia społecznego*³. W ujęciu systemowym, ład społeczny stanowi wypadkową czterech kluczowych obszarów funkcjonowania struktur państwowych: polityki, gospodarki, rodziny i kultury, stanowiąc fundament istnienia i funkcjonowania każdego społeczeństwa poprzez kreowanie wspólnych wartości⁴. To właśnie aksjologiczny kontekst ładu społecznego odgrywa kluczową rolę w tworzeniu podwalin pod więzi społeczne, systemy aksjo – normatywne i prawne nowoczesnych społeczeństw, łącząc je w jeden nierozzerwalny i stabilny organizm.

Istotne znaczenie armii, jako głównego kreatora ładu społecznego na świecie uwidoczniło się po zakończeniu II Wojny Światowej, kiedy to świat rozdzieliła *Żelazna Kurtyna*, zmieniając układ sił politycznych. Euforia ustanowienia pokoju i perspektywy ustanowienia nowego ładu społecznego na świecie okazała się mitem ze względu na fakt, że pojawiła się wizja wybuchu wojny totalnej – wojny na nieznaną dotąd skalę. Wyścig zbrojeń państw Układu Warszawskiego i Paktu Północnoatlantyckiego w decydującym stopniu wpłynął na zmianę definicji wojny, a także na zmianę filozofii postrzegania pokoju i bezpieczeństwa. Przewartościowane zostały również zapisy Karty Narodów Zjednoczonych, które nie przystawały już do ówczesnych potrzeb i interesów państw – członków Rady Bezpieczeństwa ONZ⁵. Niemniej jednak, sytuację powyższą

² D. Niedźwiedzki, *Władza – tożsamość – zmiana społeczna*, Kraków 2003, s. 27. Por. P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Kraków, 2005, s. 15. Z metodologicznego punktu widzenia zaproponowanego przez P. Sztompkę, badanie zmiany społecznej stanowi samo sedno socjologii, a subdyscyplina wykreowana na gruncie tej nauki nosi nazwę socjologii zmian społecznych.

³ Z. Zagórski, *Socjologia bezpieczeństwa. O potrzebie nowej subdyscypliny*, [w:] T. Leczykiewicz, *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, pod red. Z. Zagórski, Wrocław 1999, s. 14.

⁴ F. Znaniecki, *Nauka o kulturze*, PWN, Warszawa 1979, s. 26 – 27.

⁵ W systemie tym najważniejszą rolę ma do spełnienia *Rada Bezpieczeństwa*. W jej skład wchodzi

rozpatrywaną w ujęciu retrospektywnym charakteryzuje swoisty paradoks. Mianowicie okazuje się, że wyścig zbrojeń i dwubiegunowość świata – choć nie zdawano sobie z tego sprawy – stanowiły ówczesnie specyficzną formę bezpieczeństwa globalnego. Powodem takiego stanu rzeczy był brak wyraźnych dysproporcji technologicznych pomiędzy USA i Związkiem Radzieckim w dziedzinie militarnej oraz zbliżona ilość zgromadzonego potencjału bojowego po obu stronach. Sytuacja powyższa wpłynęła na *pat* polityczno – militarny, który w dużym stopniu wpłynął na konwergencję bezpieczeństwa globalnego, dzięki kreowaniu przez obie strony *polityki zastraszenia*.

Pod koniec lat 80. minionego wieku zapoczątkowana została nowa ery okrzyknięta powszechnie jako era wolności, pokoju globalnego, integracji i swobodnych migracji, które w wielu przypadkach posiadały niekontrolowany charakter. Otwarcie granic dawnych państw Bloku Wschodniego i związany z tym faktem napływ nowych narodowości na terytoria tzw. *starych demokracji* spowodował powstanie nowych zagrożeń o charakterze kulturowym, których cechą charakterystyczną jest zdolność do przestawiania się w konflikty o charakterze etnicznym różnej skali. Wraz z rozpadem *dwubiegunowości świata*, zmieniła się również filozofia podejścia do definiowania pojęcia bezpieczeństwa globalnego, jak również zmieniło się pojmowanie międzynarodowego ładu społecznego we wszystkich obszarach życia społecznego⁶. Potwierdzenia powyższych zmian doszukać się można w fakcie, iż w obliczu upadku totalitaryzmu w ZSRR, świat ogarnęła – podobnie, jak po zakończeniu II Wojny Światowej – euforia i powszechny optymizm w zakresie pojmowania pokoju globalnego, poszanowania praw człowieka i humanitarnego rozstrzygnięcia sporów pomiędzy narodami⁷. Nigdy dotąd społeczność międzynarodowa nie wpadła w tak poważną pułapkę *uśpienia*. Globalny pokój – podobnie jak po II Wojnie Światowej – okazał się utopią, potwierdzaną raz po raz przez wybuchające nowe lokalne konflikty w Abchazji, Inguszetii, Karabachu, Czeczenii oraz na Bałkanach⁸. Pojawiła się również nowa jakość konfliktów zbrojnych wywołanych pod egidą walki z terroryzmem w Iraku i Afganistanie, których pokłosiem okazała się eskalacja konfliktu pomiędzy państwami reprezentującymi kulturę zachodnią a państwami Islamu. Nowa jakość konfliktów zbrojnych odbiła swoje piętno na dawnych republikach radzieckich, które uwikłane w odradzającą się ekspansywną politykę Rosji, oprócz sankcji gospodarczych – jak w przypadku Ukrainy – doświadczyły również militarnej interwencji, czego przejawem był ostatni konflikt w Gruzji. Sytuacja

5 stałych członków (Chiny, Francja, Federacja Rosyjska, Wielka Brytania i USA) oraz 10 członków niestałych, wybieranych przez Zgromadzenie Ogólne na dwuletnie kadencje. Ustupujący członek nie może być wybrany na następujące bezpośrednio dwulecie. Zgodnie z art. 24 *Rada Bezpieczeństwa ONZ* ponosi główną odpowiedzialność za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. W tym celu wyposażono ją w szereg kompetencji. Najważniejsze z nich zawarte zostały w rozdziałach VI, VII i VIII *Karty*. Zgodnie zaś z art. 25 wszyscy członkowie *Narodów Zjednoczonych* zgadzają się przyjmować i wykonywać decyzje *Rady Bezpieczeństwa* podjęte zgodnie z *Kartą*.

⁶ E. Rokicki, *Organizacja Narodów Zjednoczonych w systemie światowego bezpieczeństwa*, Warszawa 1994, s. 13.

⁷ M. Bodziany, *Socjologiczny dylemat bezpieczeństwa narodowego w kontekście zmiany społecznej i wielokulturowości*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo regionalne. Wyzwania edukacyjne*, pod red. D. Czajkowska – Ziobrowska, A. Zduniak, Poznań 2008, s. 499.

⁸ Zob. B. Barnaszewski, *Charakter kryzysów politycznych i militarnych w dobie postbiegunowego podziału świata w świetle uwarunkowań międzynarodowych*, [w:] *Operacje pokojowe i antyterrorystyczne w procesie utrzymania bezpieczeństwa międzynarodowego w latach 1948 – 2004*, pod red. D. S. Kozerawski, Toruń 2006, s. 18 – 25.

w byłych republikach radzieckich ukazuje powrót do dawnych metod podporządkowania sobie narodów przez Rosję, która dąży do umacniania własnej pozycji na arenie międzynarodowej w każdym możliwym obszarze. Podejmując zagadnienia dotyczące zagrożeń współczesnego świata, nie sposób przemilczeć kwestii powracających antagonizmów na Półwyspie Koreańskim i rodzącej się potęgi nuklearnej Korei Północnej, a także wzrostu znaczenia militarnego Iranu, Pakistanu oraz Chin. To stanie państwo oprócz znaczenia militarnego, wkroczyło również w erę podboju kosmosu, zmierzając w ramach ekspansywnej polityki gospodarczej ku opanowaniu przestrzeni kosmicznej w celu zbudowania na księżycu systemu pozyskiwania izotopu helu – *helium 3*, jako surowca energetycznego, który prawdopodobnie zmonopolizuje energetyczny świat już w 2025 roku naszego wieku. Przedstawione przykłady nowych zagrożeń dla współczesnego świata zdają się generować pytania, na które obecnie brak odpowiedzi. Mianowicie, dotyczą one przyszłości świata w obliczu mutujących się zagrożeń oraz roli armii w ich ograniczaniu.

Jednym z kluczowych wyzwań współczesności jest niewątpliwie walka z terroryzmem, którego cechą charakterystyczną jest zdolność do rozprzestrzeniania się na coraz to nowe obszary działalności nie tylko struktur państwowych, ale co najgorsze struktur ponadpaństwowych. Wraz z terroryzmem pojawiło się pojęcie zagrożeń asymetrycznych, których immanentną cechą jest niepowtarzalność, zaskoczenie, precyzja oraz relatywnie niskie nakłady finansowe. Zgodnie z podejściem Davida L. Grange, zagrożenia asymetryczne należy rozpatrywać w kategoriach sytuacji, gdzie jedna ze stron zainteresowana konfrontacją nie jest zdolna przeciwstawić się przeciwnikowi w sposób symetryczny, z użyciem tych samych lub podobnych środków walki⁹.

W związku z tym, że współczesny świat charakteryzują dwa jakże skrajne i jednocześnie uzupełniające się zjawiska, czyli turbulencja i stabilizacja, dochodzimy do wniosku, za O. Nowaczyk, że pokojowe rozstrzygnięcie konfliktów w warunkach współczesności jest mitem, a nowe zagrożenia dla bezpieczeństwa globalnego doprowadziły do wzrostu znaczenia współzależności państw na wielu płaszczyznach:

- gospodarczej;
- politycznej;
- ekologicznej;
- kulturowej;
- bezpieczeństwa lokalnego i globalnego¹⁰.

Współzależność państw determinuje potrzebę tworzenia fuzji międzynarodowych, których praktyczny wymiar odzwierciedlony jest w procesach integracyjnych zachodzących w różnych skalach i o różnym charakterze. Jednym z obszarów współza-

⁹ M. Bodziany, M. Jakubczak, *Zagrożenia asymetryczne - nowotwór współczesnego świata w obszarze bezpieczeństwa globalnego*, [w:] *Katastrofy Naturalne i Cywilizacyjne. Zagrożenia i Reagowanie Kryzysowe*, pod red. M. Żuber, Wrocław 2006, s. 81, za: P. Gawliczek, J. Pawłowski, *Zagrożenia asymetryczne*, AON, Warszawa 2003., s. 19.

¹⁰ O. Nowaczyk, *Konstruowanie ładu społecznego przez wojsko jako determinanta bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, pod red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wrocław 2005, s. 179.

ležności międzynarodowej są sojusze i pakt militarne powołane dla utrzymania ładu społecznego w Europie i na świecie.

2. ARMIA TRZECH WYMIARÓW

Abstrahując od fundamentalnej potrzeby utrzymywania armii, jako narzędzia niezbędnego do utrzymania ładu społecznego, podkreślić należy, że posiada ona dwa, a nawet trzy obszary odniesień. Pierwszy z nich zwraca się ku określeniu armii jako grupy społecznej, drugi do instytucji, a trzeci do (makro i mikro) struktury. Armia jako grupa społeczna rozpatrywana jest jako „(...) zbiorowość, która przez określone środki identyfikacji, tj. mundur, regulamin, hierarchię, zwyczaje i obyczaje, odróżnia się od innych grup społecznych”¹¹. Stanowi również zbiór osób, między którymi zachodzą interakcje społeczne, powiązane wspólnymi celami. W sensie całościowym armia może być utożsamiana z grupą zawodową, natomiast w związku ze specyfiką specjalności wojskowych i wykonywanych zadań, ulega dekompozycji na mniejsze subgrupy zawodowe, charakteryzujące się pewną odrębnością socjalną i kulturową. Znaczącym czynnikiem klasyfikacji armii jest również jej liczebność. W perspektywie jednostki wojskowej armia jest małą grupą społeczną, natomiast w perspektywie sił zbrojnych jest wielką grupą społeczną.

Kolejnym obszarem odniesień jest instytucjonalny charakter armii, który przejawia się w tym, że armia jest instytucją, która otrzymała od społeczeństwa uprawnienia do zapewnienia ładu społecznego i bezpieczeństwa narodowego oraz wypełnianymi przez nią funkcjami na rzecz innych zbiorowości społecznych tj.: narodu, państwa, organizacji społecznych, klas i warstw społecznych oraz poszczególnych grup zawodowych¹². Instytucjonalny charakter armii opiera się na jej podstawowych zadaniach wynikających z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego państwu.

Trzeci obszar odniesień klasyfikuje armię, jako strukturę, tworzącą układ powiązań pomiędzy elementami obronności państwa, zarówno organami kierowania i dowodzenia, jak i elementami wykonawczymi, czyli jednostkami wojskowymi. Jednostki wojskowe są niczym innym jak mikrostrukturami, które w ujęciu socjologicznym stanowią sieć powiązań między elementami życia społecznego, które są ostateczne i nierozkładalne¹³. Rozpatrywane w tym kontekście stanowią jednorodny funkcjonalnie organizm, teoretycznie trwałe strukturalnie, który charakteryzuje morfostaza, czyli tendencja do zachowania struktury oraz homeostaza, czyli tendencja do utrzymania równowagi funkcjonalnej. Makrostruktura z kolei ujmowana jest, jako tzw. *struktura drugiego rzędu*, czyli sieć powiązań między złożonymi obiektami społecznymi, a więc takimi, które same są wyposażone w strukturę¹⁴. Makrostruktury – w przeciwieństwie do mikrostruktury charakteryzuje entropia, czyli tendencja do rozpadu na mniejsze struktury, które charakteryzuje względna trwałość. Armia jako mikro i makrostruktura posiada wspólną cechę, którą jest morfogeneza, czyli tendencja do zmiany pod wpływem róż-

¹¹ O. Nowaczyk, *Konstruowanie ładu społecznego przez wojsko jako determinanta bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, pod red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wrocław 2005, s. 182.

¹² Ibidem, s. 182.

¹³ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2007, s. 137.

¹⁴ Ibidem, s. 138.

nych czynników, zarówno społecznych, jak i politycznych, czy też ekonomicznych. Zmiana dotyczyć będzie zarówno aspektów technologicznych, jak i organizacyjnych, a także aspektów społecznych rozpatrywanych w kategoriach ontologicznych, czyli bytu żołnierzy zawodowych, ich statusu społecznego i poziomu materialnego. Innym obszarem zmian będą niewątpliwie aksjologiczne aspekty życia żołnierzy, czyli system norm postępowania i wartości, z uwzględnieniem ich instrumentalnego, czyli materialnego i autotelicznego, czyli etycznego – moralnego charakteru.

Armię należy traktować również jako grupę zawodową, której podstawą funkcjonowania jest pełna dyspozycyjność i oddanie państwu. W związku z tym należy ją rozpatrywać w kategoriach *grupy dyspozycyjnej*, która czyni wiarygodne swoje role społeczne, tj. działania na rzecz interesów bezpieczeństwa państwa w wysoko zorganizowanych, zhierarchizowanych strukturach¹⁵. Dyspozycyjność jest więc: (...) *szczególną podległością jednego aktora społecznego drugiemu aktorowi, obejmującą znaczną część potencjalnie możliwych zachowań aktora podległego, którą można sprowadzić do władzy jednego podmiotu nad drugim*¹⁶. W sensie prawnym, dyspozycyjność żołnierzy przejawia się podległością sił zbrojnych Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej, Ministrowi Obrony Narodowej, Szefowi Sztabu Generalnego oraz innym przełożonym w czasie pokoju, kryzysu i wojny. W odniesieniu do powyższego należy zwrócić uwagę na podejście Z. Zagórskiego, zgodnie z którym grupy dyspozycyjne są przeznaczone do stabilizacji systemu władzy państwowej i zabezpieczenia go przed zagrożeniami wewnętrznymi, zewnętrznymi i katastrofami o różnym charakterze¹⁷. Podsumowując rozważania nad rolą i miejscem armii w strukturze państwa, podkreślić należy, że bez względu na jej klasyfikację, rola w systemie państwowym pozostaje taka sama, mianowicie obronność państwa i zapewnienie bezpieczeństwa jego obywateli¹⁸.

3. ARMIA A KULTURA ORGANIZACJI

Analizując kulturowe aspekty funkcjonowania armii, podkreślić należy, że armia stanowi warstwę lub segment struktury społecznej, który posiada swój własny, relatywnie zhermetyzowany system elementów funkcjonalnych, tworzących specyficzną całość, zarówno w sensie organizacyjnym, jak i kulturowym. Specyfika armii jako warstwy społecznej posiada również swój wyraz w zaproponowanej przez G. Hofstede koncepcji warstw kultury¹⁹. W odniesieniu do powyższego armia jako warstwa społeczna posiada swoją względnie hermetyczną i osobliwą własną kulturę organizacyjną opartą na specyficznym systemie władzy, systemie symboli grupowych, systemie językowym,

¹⁵ B. Barnaszewski, *Transformacja roli struktur dyspozycyjnych wobec ewolucji wyzwań o charakterze globalnym i wewnątrzstrukturalnym*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, pod red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wrocław 2005, s. 109.

¹⁶ Z. Morawski, *Sily zbrojne, jako organizacja dyspozycyjna w świetle cywilnej kontroli nad wojskiem. Aspekt prawno instytucjonalny*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, pod red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wrocław 2005, s. 190.

¹⁷ Z. Zagórski, *Grupy dyspozycyjno – mundurowe w toku transformacji*, [w:] *Wojsko i inne grupy dyspozycyjne w perspektywie socjologicznej*, Wrocław 2002, s. 25.

¹⁸ A. Łapa, *Negacja czy kontynuacja? Działalność grup dyspozycyjnych w okresie transformacji*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, pod red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wrocław 2005, s. 125.

¹⁹ G. Hofstede, *Kultury i organizacje*, Warszawa 2000, s. 46. Autor wskazuje tu na warstwę społeczną, opartą na przynależności do grupy zawodowej i możliwościami pozyskania wykształcenia.

systemie wartości, tradycjach wpisanych w historię kraju i narodu, szczególnie w konflikty zbrojne, a także na bohaterach tworzących te tradycje. System władzy przejawia się w podległości służbowej, usankcjonowany przepisami prawnymi i regulaminami. Również L. Zbiegień – Maciąg wskazuje, że armia może być rozpatrywana w kategoriach organizacji o specyficznej kulturze organizacyjnej, złożonej z następujących elementów:

- filozofii i polityki organizacji;
- wartości określających filozofię organizacji;
- symboli, języka, ideologii, rytuałów, mitów;
- klimatu organizacyjnego;
- zasad gry w osiąganiu celów organizacji;
- postaw wynikających z tradycji;
- wzorów procesów myślowych;
- systemów językowych;
- systemu/ładu aksjo – normatywnego (wartości i norm);
- bohaterów²⁰.

System symboli grupowych natomiast jest cechą immanentną armii przejawiającą się w stopniach wojskowych, stanowiących o usytuowaniu w hierarchii i prestiżu, w odznaczeniach wskazujących na zasługi żołnierza, a także symbolach jednostek wojskowych opisujących ich tradycje. Niezależnie od tego, stopnie wojskowe, podobnie jak odznaczenia stanowią o prestiżu oraz zasługach²¹. Kultura organizacyjna armii przejawia się również w symbolice zawartej w usankcjonowanym w przepisach wojskowych ubiorze wojskowym. Umundurowanie bowiem stanowi formę identyfikacji z rodzajem sił zbrojnych – Wojsk Lądowych, Sił Powietrznych i Marynarki Wojennej, a także elementy umundurowania, np. kolor beretu, oznaki specjalności, tzw. *korpusówki* wpięte w klapy mundury, określają przynależność do poszczególnych specjalności wojskowych. Symbolika w kulturze organizacyjnej armii określa tożsamość społeczną żołnierzy, czyli taką, która jest im nadawana przez wypełniania roli społecznej żołnierza zawodowego.

Również język jest elementem kultury organizacyjnej armii, ze względu na specyfikę stylu komunikacyjnego i charakterystyczne słownictwo. Tradycje jednostek wojskowych wpisane w kulturę organizacji stanowią integralny element historii narodu, w związku z czym utożsamiane są zwykle z dokonaniem na polu walki, a tym samym z bohaterami, którzy niejednokrotnie stają się bohaterami narodu. Tradycje posiadają swoje odniesienie do symboliki jednostek i ich historii. Przykładem są sztandary wojskowe, które oprócz funkcji identyfikacyjnej i informacyjnej, posiadają również funkcję instytucjonalną, określającą prawne ramy funkcjonowania jednostek wojskowych.

²⁰ L. Zbiegień – Maciąg, *Kultura w organizacji*, Warszawa 1999, s. 15.

²¹ Zob. J. Maciejewski, M. Bodziany, *Kształcenie oficerów w kontekście wielokulturowości. Wybrane aspekty socjologiczne*, [w:] *Nauczyciel andragog w ujęciu interdyscyplinarnym*, pod red. J. Maciejewski, W. Horyń, Wrocław 2007, s. 228.

R. Jakubczak zwraca uwagę, że rolę i miejsce armii w strukturze państwa oraz jej niepowtarzalny charakter określa cała gama specyficznych cech. Zaliczamy do nich:

- dysponowanie środkami walki zbrojnej i zdolność jej prowadzenia;
- zorganizowanie w struktury pododdziałów, oddziałów, związków taktycznych i operacyjnych;
- hierarchia stanowisk i stopni wojskowych;
- dyscyplina i porządek wojskowy;
- scentralizowane dowodzenie;
- bazowanie na infrastrukturze wojskowej;
- jednolite umundurowanie;
- własny system szkolenia wojskowego – zawodowego i powszechnego;
- stała gotowość bojowa w czasie pokoju oraz zdolność mobilizacyjnego i operacyjnego rozwinięcia w czasie kryzysu i wojny²².

W związku z tym, że armia posiada własną kulturę organizacyjną, wpływa na kreowanie *kultury bezpieczeństwa narodowego*, opartej na dostosowaniu interesów państw w zakresie bezpieczeństwa narodowego do wymagań kultury strategicznej sojuszu, w jakim dane państwo się znajduje²³. W kulturze bezpieczeństwa narodowego daje się wyodrębnić trzy zasadnicze kategorie składników ją opisujących, z których istotną rolę odgrywają *wzorce kulturowe*, stanowiące element kognitywny, zawierające poznanie historyczne, tj. wartości, doświadczenia i idee²⁴. W kreowaniu tego typu kultury nie bez znaczenia pozostaje nowa tożsamość bezpieczeństwa współczesnej Europy, której przejawów doszukiwać się należy w procesach integracyjnych zachodzących na kontynencie, w postaci tworzenia struktur militarnych mających służyć utrzymaniu ładu społecznego i bezpieczeństwa, a także kreować własną, niezależną od NATO politykę bezpieczeństwa Europy.

W odniesieniu do powyższego należy podkreślić, że armia powinna być przygotowana do funkcjonowania w środowisku wielokulturowym, zdeterminowanym przez przynależność Polski do Paktu Północnoatlantyckiego, Organizacji Narodów Zjednoczonych i Unii Europejskiej. Funkcjonowanie w wielokulturowym środowisku determinuje bowiem konieczność odpowiedniego doboru zespołów do realizacji wspólnych z innymi narodowościami zadań. Wynika to z faktu, iż wszelkie działania indywidualne, w ramach etapów asymilacji kulturowej, przechodzą w naturalny sposób w działania

²² R. Jakubczak, *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Warszawa 2004, s. 188.

²³ Zob. K. Malinowski, *Kultura bezpieczeństwa narodowego: koncepcja i możliwości zastosowania*, [w:] *Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i Niemczech*, pod red. K. Malinowski, Poznań 2003, s. 15-46.

²⁴ O. Osica, *Polska wobec operacji NATO i polityki bezpieczeństwa i obronnej UE*, [w:] *Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i Niemczech*, K. Malinowski, Poznań 2003, s. 103. Z wzorcami kultury wiążą się *drogowskazy polityczne* (elementy normatywne), które będąc efektem interpretacji wzorca kulturowego, współkształtują percepcję środowiska międzynarodowego, określają zbiór możliwych opcji politycznych oraz sposoby (style) myślenia i legitymizowania decyzji politycznych (element ekspresywny), które transmitują zakodowane we wzorcu kulturowym, doświadczenia, idee i wartości, w sposób dyktowany przez drogowskazy polityczne.

grupowe²⁵. Mając na uwadze fakt, że zjawisko asymilacji kulturowej definiowane jest, jako (...) *uznanie grupy mniejszościowej przez większość, gdy grupa ta przyjmuje wartości i normy kultury dominującej*²⁶, stwierdzić należy, że w realiach wielonarodowych struktur wojskowych dojdzie do niej bardzo rzadko. W związku z tym, że proces asymilacji kulturowej podporządkowany jest długotrwałemu przyswajaniu składników kultury innych narodowości, zwykle w ramach cyklu życia jednego pokolenia, trudno jest odnieść go do rzeczywistości społecznej, w jakiej dochodzi do kontaktu kultur na poziomie struktur wojskowych. Wielonarodowe struktury wojskowe należy raczej rozpatrywać w kategoriach etapów procesu asymilacji, z których do najistotniejszych zaliczymy szok kulturowy i akulturację. Podejście M. Strzody wskazuje, że powstawanie i kształtowanie zespołu wielokulturowego oparte jest na *cyklu życia*, czyli etapach od jego tworzenia poprzez okres działalności, aż do zakończenia funkcjonowania²⁷. W związku z tym okres działalności zespołu wielokulturowego podporządkowany jest – w zależności od okresu funkcjonowania – etapom procesu asymilacji kulturowej. Należą do nich: szok kulturowy, akulturacja, stan równowagi i zwrotny szok kulturowy, charakterystyczny dla żołnierzy powracających do własnego środowiska kulturowego.

PODSUMOWANIE

Reasumując rozważania nad armią, warto wskazać trzy najistotniejsze obszary jej funkcjonowania. Pierwszy dotyczy funkcjonowania w strukturze państw, jako elementu ich struktury organizacyjnej, przeznaczony do utrzymania ładu i porządku społecznego w obrębie granic państwowych oraz w ramach sojuszu – kreuje armię jako grupę dyspozycyjną. Drugi określa armię, jako organizację o specyficznej kulturze, zadaniach, strukturze itd. Trzeci natomiast obszar określa armię, jako grupę społeczną (warstwę), złożoną z jednostek społecznych o zróżnicowanym systemie wartości, wiedzy, reprezentujących różnorodne postawy, posiadających odmienną tożsamość indywidualną zintegrowaną jednak w jednym organizmie organizacyjnym, grupowym, strukturalnym oraz instytucjonalnym. Istny jest również nowy wymiar funkcjonowania armii zdeterminowany przez przynależność Polski do NATO i innych organizacji o charakterze regionalnym. Wiąże się to z funkcjonowaniem w wielokulturowym środowisku, które z natury rzeczy stawia przed armią szereg wyzwań natury organizacyjnej, edukacyjnej, a także kulturowej i antropologicznej. Mowa w tym miejscu o wszelkich dysproporcjach kulturowych i efektach zderzenia, i dyfuzji kultur, a także o wszelkich negatywnych zjawiskach leżących u podstaw mentalnych sfer jednostek społecznych, czyli o uprzedzeniach i stereotypach współtworzących postawy etnocentryczne, szowinistyczne, nietolerancję i agresję. Zdaje się, że kulturowe i antropologiczne aspekty funkcjonowania wielonarodowych jednostek wojskowych stanowią obecnie dość poważny dylemat, który wymaga wielopłaszczyznowego podejścia do przygotowania żołnierzy do wypełniania zadań w heterogenicznym kulturowo środowisku.

LITERATURA:

1. Barnaszewski B., *Charakter kryzysów politycznych i militarnych w dobie postbiegunowego podziału świata w świetle uwarunkowań międzynarodowych*, [w:] *Operacje*

²⁵ *Wielokulturowość w organizacji wojskowej*, pod red. M. Strzoda, Warszawa 2007, s. 26.

²⁶ A. Giddens, *Socjologia*, PWN, Warszawa 2005, s. 718.

²⁷ M. Strzoda, *Zespoły zadaniowe w organizacji*, Warszawa 2005, s. 21 – 22.

- pokojowe i antyterrorystyczne w procesie utrzymania bezpieczeństwa międzynarodowego w latach 1948 – 2004*, pod red. D. S. Kozerawski, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2006.
2. Barnaszewski B., *Transformacja roli struktur dyspozycyjnych wobec ewolucji wyzwań o charakterze globalnym i wewnątrzstrukturalnym*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, pod red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
 3. Bodziany M., Jakubczak M., *Zagrożenia asymetryczne - nowotwór współczesnego świata w obszarze bezpieczeństwa globalnego*, [w:] *Katastrofy Naturalne i Cywilizacyjne. Zagrożenia i Reagowanie Kryzysowe*, pod red. M. Żuber, Wyd. WSOWL, Wrocław 2006.
 4. Bodziany M., Maciejewski J., *Kształcenie oficerów w kontekście wielokulturowości. Wybrane aspekty socjologiczne*, [w:] *Nauczyciel andragog w ujęciu interdyscyplinarnym*, pod red. J. Maciejewski, W. Horyń, Wyd. UWroc., Wrocław 2007.
 5. Bodziany M., *Socjologiczny dylemat bezpieczeństwa narodowego w kontekście zmiany społecznej i wielokulturowości*, [w:] *Edukacja dla bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo regionalne. Wyzwania edukacyjne*, pod red. D. Czajkowska – Ziobrowska, A. Zduniak, Wyd. WSB w Poznaniu, Poznań 2008.
 6. Giddens A., *Socjologia*, PWN, Warszawa 2005.
 7. Hofstede G., *Kultury i organizacje*, Wyd. PWE, Warszawa 2000.
 8. Jagiełło Z., *Dylematy pokojowego rozwiązywania sporów międzynarodowych w pierwszej połowie XX wieku*, [w:] *Udział jednostek wojska polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1975 – 2003. Wybrane problemy*, pod red. D. S. Kozerawski, Wyd. AON 2004.
 9. Jakubczak R., *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Wyd. AON, Warszawa 2004.
 10. Łapa A., *Negacja czy kontynuacja? Działalność grup dyspozycyjnych w okresie transformacji*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, pod red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
 11. Malinowski K., *Kultura bezpieczeństwa narodowego: koncepcja i możliwości zastosowania*, [w:] *Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i Niemczech* K. Malinowski, Wyd. PDN, Instytut Zachodni, Poznań 2003.
 12. Morawski Z., *Siły zbrojne, jako organizacja dyspozycyjna w świetle cywilnej kontroli nad wojskiem. Aspekt prawno instytucjonalny*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, pod red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.
 13. Nowaczyk O., *Konstruowanie ładu społecznego przez wojsko jako determinanta bezpieczeństwa narodowego*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne*, pod red. J. Maciejewski, O. Nowaczyk, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2005.

14. Osica O., Polska wobec operacji NATO i polityki bezpieczeństwa i obronnej UE, [w:] *Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i Niemczech*, pod red. K. Malinowski, Wyd. PDN, Instytut Zachodni, Poznań 2003.
15. Rokicki E., *Organizacja Narodów Zjednoczonych w systemie światowego bezpieczeństwa*, Wyd. AON Warszawa 1994.
16. *Wielokulturowość w organizacji wojskowej*, pod red. Strzoda M., Wyd. AON, Warszawa 2007.
17. Strzoda M., *Zespoły zadaniowe w organizacji*, Wyd. AON, Warszawa 2005.
18. Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wyd. ZNAK, Kraków 2007.
19. Zagórski Z., *Grupy dyspozycyjno – mundurowe w toku transformacji*, [w:] *Wojsko i inne grupy dyspozycyjne w perspektywie socjologicznej*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2002.
20. Zagórski Z., *Socjologia bezpieczeństwa. O potrzebie nowej subdyscypliny*, [w:] *Socjologiczne aspekty bezpieczeństwa narodowego*, pod red. T. Leczykiewicz, Z. Zagórski, Wyd. UWroc., Wrocław 1999.
21. Zbiegień – Maciąg L., *Kultura w organizacji*, Warszawa 1999.
22. Znaniecki F., *Nauka o kulturze*, PWN, Warszawa 1979.

ARMY AND A NEW QUALITY OF SOCIAL ORDER

Summary

The article's main aim is to present the role the army plays in creating social order in the world. Taking account of the fundamental tasks the army operating within the structure of the country is assigned, the author discusses its three aspects: social, organisational and institutional. The first one depicts the army as a social group linked to other social groups through macro social interactions. The second one refers to the army as an organisation that possesses a unique organisational culture described by a system of symbols, heroes and traditions, a unique language as well as a great deal of other elements that are typical of the army. The third one defines the army as an institution carrying out its tasks for the country.

Artykuł recenzował: dr hab. Tadeusz MARCZAK, prof. UW